

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

ZALEŻNOŚĆ STATUTÓW WŁOCŁAWSKICH Z 1607 R. OD STATUTÓW PŁOCKICH

W badaniach nad ustawodawstwem synodalnym w Polsce doniosłą rolę odgrywa poszukiwanie źródeł, na których opierają się statuty poszczególnych synodów. Dla synodów diecezjalnych epoki potrydenckiej wiodącym źródłem pozostawały niewątpliwie reformistyczne uchwały soboru trydenckiego, poza tym sięgano często do dekretów Stolicy Apostolskiej, do ustawodawstwa synodów prowincjonalnych oraz do dawnego rodzimego ustawodawstwa diecezjalnego. Szczegółowa analiza krytyczna materiału ustawodawczego stanowiącego produkt danego synodu diecezjalnego oraz porównanie go ze statutami innych współczesnych mu synodów diecezjalnych pozwala ponadto ustalić, iż redaktorzy statutów diecezjalnych korzystali niejednokrotnie z gotowych wzorców. Ustalenie tego rodzaju zależności w formułowaniu statutów synodalnych umożliwia z kolei ocenę, na ile uchwały danego synodu stanowią twór samodzielny i oryginalny, na ile zaś pozostają wynikiem bardziej lub mniej usprawiedliwionego naśladownictwa. W każdym przypadku skonstatowania przejawów zależności statutów należy pytać o przyczyny takiego zjawiska.

Przedmiotem niniejszego studium będzie problem zależności statutów reformistycznego synodu włocławskiego z 1607 r. od statutów dwóch synodów płockich — z 1593 i 1603 r. Już w tym miejscu wypada nadmienić, że prawodawcą na wszystkich trzech synodach był Wojciech Baranowski, biskup płocki (1590—1607), a następnie biskup włocławski (1607—1608).

I. PODSTAWOWE DANE O SYNODZIE WŁOCŁAWSKIM Z 1607 R.

Diecezja włocławska należała do tych ośrodków w metropolii gnieźnieńskiej, w których recepcja reformy trydenckiej oraz jej utrwalanie

zostały zainicjowane stosunkowo wcześnie i z niemałym rozmachem. Wymownym tego dowodem może być choćby fakt, iż już podczas pierwszego synodu potrydenckiego Stanisława Karnkowskiego w 1568 r.¹ zapadła uchwała o erygowaniu seminarium duchownego², zrealizowana w rok później³. Wymieniony rządca diecezji odbył ponadto jeszcze jeden synod diecezjalny — w 1579 r., nawiązując wielokrotnie do dekretów Tridentinum⁴.

Dzieło Karnkowskiego z dużym powodzeniem kontynuował jego następca Hieronim Rozrażewski, wybitny reformator, odbywając kilka synodów w latach: 1585 (tzw. synod dziekanów)⁵, 1586⁶, 1589 (dla archidiakonatu pomorskiego)⁷, 1589⁸, 1590⁹, 1590 (dla archidiakonatu pomorskiego)¹⁰, 1598 (dla archidiakonatu pomorskiego)¹¹.

Ustawodawstwo synodalne biskupów Karnkowskiego i Rozrażewskiego zmierzające do wdrożenia w życie diecezji dzieła reformy soboru trydenckiego stanowiło dobrze przygotowany grunt dla dalszych poczynań reformatorskich biskupów XVII stulecia, którym przypadło w udziale ugruntowanie rozpoczętej akcji. Pierwszym z nich był Wojciech Baranowski, posunięty w 1607 r. na biskupstwo włocławskie jako biskup płocki¹². Już wkrótce po objęciu rządów w nowej diecezji zwołał synod diecezjalny, który odbył się we Włocławku 17 IX 1607 r. Akta synodu

¹ *Acta synodi dioeceseanae, Vladislaviae anno 1568 per Stanislaum Karnkowski episcopum celebratae*. W: *Statuta synodalia dioecesis Vladislaviensis et Pomeraniae*. Ed. Z. Chodyński. Varsaviae 1890 (dalej: *Statuta synodalia*) s. 38 - 79.

² Tamże s. 47 - 48.

³ Zob. S. Librowski. *Właściwie, które seminarium diecezjalne w Polsce jest najstarsze*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 17: 1968 s. 185 - 189.

⁴ *Secunda synodus dioeceseana Stanislai Karnkowski, Vladislaviae Anno Domini 1579 celebrata*. *Statuta synodalia* s. 80 - 86.

⁵ *Acta synodi ruralium decanatum Pomeraniae [...] anno a partu virgineo 1585 gedani celebratae*. Tamże s. 87-94.

⁶ *Acta et constitutiones synodi dioeceseanae Vladislaviensis (primae) habitae et celebratae A. D. 1586*. Tamże s. 95-121.

⁷ *Synodus sive congregatio archidiaconatus Pomeraniae Sobcoviiae [...] Anno Domini MDLXXXIX [...] celebrata*. Tamże s. 121-126.

⁸ *Acta et constitutiones synodi secundae dioeceseanae Vladislaviensis die 22 Septembris A. D. 1589 [...] celebratae*. Tamże s. 127-139.

⁹ *In synodo dioeceseana tertia Vladislaviensi per Hier. Rozdrazewski episcopum, Anno Dom. 1590 celebrata*. Tamże s. 140-142.

¹⁰ *In Sobcoviensi synodo Anno Domini 1590 decreta [...] Tamże s. 142*.

¹¹ *Acta, processus et decreta congregationis archidiaconatus Pomeraniae [...] Anno Domini 1598 [...] Tamże s. 143-151*; Na temat działalności biskupa H. Rozrażewskiego zob. S. Librowski. *Biskup Hieronim Rozrażewski jako humanista i mecenas*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 11: 1965 s. 201-263.

¹² Por. W. Müller. *Baranowski Wojciech*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 2. Lublin 1976 kol. 11.

ukazały się drukiem w Krakowie w tym samym roku¹³, w 1890 r. opublikował je zasłużony badacz dziejów diecezji ks. Zenon Chodyński posługując się tekstem rękopiśmiennym kapituły włocławskiej¹⁴.

Znany z gorliwości w diecezji płockiej — odprawił tu m.in. dwa synody: w 1593 i 1603 r.¹⁵ — Baranowski przystąpił do synodu włocławskiego tuż na progu swoich rządów nową diecezją niewątpliwie wskutek okoliczności zapowiedzianego na 8 X 1607 r. do Piotrkowa synodu prowincjonalnego Bernarda Maciejowskiego¹⁶. Nawiązał do tego *expressis verbis* w okólniku konwokacyjnym z 7 VIII 1607 r.¹⁷ Należy przypuszczać, iż tak bliski termin nadchodzącego synodu piotrkowskiego i zwołanego w związku z tym synodu diecezjalnego nie pozwolił biskupowi na należyte zorientowanie się w sytuacji diecezjalnej, której rządy dopiero co objął.

Owoce synodu są dość obszerne statuty zawarte w 15 rubrykowanych, lecz nie numerowanych artykułach. Nawiązują one do wielu dekretów soboru trydenckiego, co nadaje synodowi charakter reformistyczny. Treścią statutów jest wiele spraw ujętych w artykuły o następujących rubrykach: *de professione fidei, de libris suspectis, de veneficiis, de Sanctorum reliquiis, de missarum et divinorum officiorum celebratione, de archidiaconis et visitatoribus, de examinadoribus, de concionatoribus, de confessariis, de sacramentorum administratione, de ordinandis, de seminario clericorum, de suppellectili ecclesiastica, de reformatione cleri et quibusdam abusibus tollendis, de iudicibus delegatis*¹⁸.

Protokół synodu nie wymienia jego uczestników.

¹³ *Constitutiones synodi dioecesanæ Vladislaviensis die XVII Septembris, anno MDCVII Vladislaviensi in ecclesia cathedrali [...] celebratae. Cracoviae ex Officina Andreae Petricovii MDCVII anni.*

¹⁴ *Synodus dioecésana Alberti Baranowski episcopi Vladislaviae A. 1607 celebrata. W: Statuta synodalia s. 152-162.*

¹⁵ Szerzej na ich temat zob. W. Góralski. *Reformistyczne synody płockie na przełomie XVI i XVII w. Płock 1983.*

¹⁶ *Concilium provinciale Regni Poloniae, quod Paulo V Pontifice, Bernardus Maciejowski [...] habuit Petricoviae anno Domini 1607. Cracoviae in Officina Andreae Petricovii S. R. M. Typographi, a. D. 1630. Zob. I. Subera. Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich. Warszawa 1971 s. 147-154.*

¹⁷ *Synodus dioecésana Alberti Baranowski episcopi Vladislaviae A. 1607 celebrata. W: Statuta synodalia s. 152-153; Zob. także Archiwum Diecezjalne we Włocławku. *Acta Capituli Vladislaviensis*. N. 220 k. 193.*

¹⁸ Tamże s. 153-161.

II. WPŁYW STATUTÓW PŁOCKICH NA STATUTY WŁOCŁAWSKIE

Szczegółowe zestawienie statutów włocławskich z 1607 r. ze statuta-
mi płockimi z 1593¹⁹ i 1603 r.²⁰ wykazuje — w wielu artykułach —
uderzające podobieństwo. Całe zdania i ustępy, niekiedy nawet dość ob-
szerne, statuty włocławskie przejęły niemal dosłownie ze statutów płoc-
kich, szczególnie gdy chodzi o synod z 1593 r. Nie przekreśla to jednak —
z naciskiem należy stwierdzić — pewnego wkładu redaktorów włocław-
skich, którzy wykazali tutaj dużą dozę samodzielności.

Materiał zaczerpnięty w znacznym stopniu z pierwowzoru został ujęty
w rubryki, których nie posiadają w pełni statuty płockie z 1593 r., po-
siada je zaledwie rozdział IV. Właśnie brak kompletnego wyposażenia
statutów w rubryki znacznie utrudnia wykonanie zestawienia tabelarycz-
nego uwidaczniającego w takich przypadkach podobieństwo czy nawet
zbieżność w sformułowaniu samych rubryk²¹. Nie da się tym samym
stwierdzić podobnego ujęcia rubryk; porównanie wskazuje, że nie można
także mówić o zachowaniu kolejności w samej treści w ujęciu statutów
włocławskich i płockich.

Bardziej istotnym momentem jest porównanie poszczególnych tekstów
statutów. Uderza tutaj zbieżność i narzucające się przejęcia ze statutów
płockich.

Całe ustępy tekstów zaczerpnięte dosłownie lub niemal dosłownie ze
statutów płockich z 1593 r. można zaobserwować w następujących arty-
kułach zbioru włocławskiego:

a) art. (2) *De libris suspectis* stanowi niewielką przeróbkę fragmentu
5 rozdz. I statutów płockich²²;

b) art. (3) *De veneficiis* został przejęty w znacznej mierze z fragmen-
tu 4 rozdz. I²³. Redaktorzy dokonali jednak przeróbki stylistycznej, do-
dając przy tym polecenie piętnowania wszelkich form zabobonu przez
kaznodziejów²⁴;

c) art. (5) *De missarum et divinorum officiorum celebratione* czer-
pie — w trzech fragmentach — niemal dosłownie z obszernego art. (7)

—————↓

¹⁹ Zob. J. Sawicki. *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*. T. 6. *Synody diecezji płockiej*. Warszawa 1952 s. 295-355.

²⁰ Zob. tamże s. 356-361.

²¹ Por. M. Fąka. *Synod diecezjalny poznański z roku 1642*. Warszawa 1971 s. 194-198.

²² Por. Sawicki, jw. s. 313.

²³ Tamże s. 312.

²⁴ Por. *Synodus dioecesana Alberti Baranowski episcopi Vladislaviae A. 1607 celebrata*. W: *Statuta synodalia* s. 154.

De ss. missae sacrificio rozdz. IV²⁵. Odnosi się to do sprawy zakazu pozostawiania przez celebransów rękawiczek na ołtarzu, niedopuszczania do funkcji ministrantów chłopców nieodpowiednio ubranych oraz do zakazu składania na ołtarzu ofiar i wprowadzania zwierząt do świątyni;

d) art. (7) *De examinadoribus*, w końcowym fragmencie dotyczącym treści złożonej przez nowo mianowanych egzaminatorów przysięgi stanowi niemal dosłowne przytoczenie początkowego fragmentu rozdz. II²⁶;

e) art. (8) *De concionatoribus* czerpie w trzech krótkich fragmentach z art. (1) *De concionatoris officio et ratione praedicandi verbi Dei* rozdz. IV²⁷. Zależność tę notuje się w przedmiocie aprobaty kaznodziejów, zakazu sprawowania liturgii podczas kazań oraz treści nauczania. Przeróbki redaktorów są tutaj bardzo znikome;

f) art. (9) *De confessariis* przytacza — w przeróbce redaktorów — fragment art. (10) *De matrimonio*²⁸ rozdz. IV na temat grzechu zastrzeżonego biskupowi za sypianie matek z dziećmi w jednym łóżku;

g) art. (10) *De sacramentorum administratione* — spotykamy przejęcie kilku fragmentów niemal w dosłownym brzmieniu z art. (2) *De sacerdotis officio*²⁹ rozdz. IV (w sprawie potępienia symonii przy udzielaniu sakramentów św.), z art. (2) *De baptismo*³⁰ rozdz. II (odnośnie do miejsca chrztu oraz rodziców chrzestnych), z art. (2) *De sacerdotis officio*³¹ rozdz. IV (w przedmiocie zaopatrywania się w oleje św.), z art. (10) *De matrimonio*³² rozdz. IV (na temat publikacji dekretu *Tametsi*, zapowiedzi przedślubnych, przeszkód małżeńskich, rozstrzygania przypadków wątpliwych, przystępowania nupturientów do spowiedzi i komunii św., religijnego wychowania potomstwa);

h) art. (11) *De ordinandis*, w trzech krótkich fragmentach nawiązuje do sformułowań art. (9) *De ordine sacro*³³ rozdz. IV, w sprawie wymogów do przyjęcia święceń niższych, miesięcznej spowiedzi i komunii św. dla kandydatów do święceń oraz zapowiedzi przed święceniami;

i) art. (13) *De supellectili ecclesiastica* czerpie w dwóch krótkich sformułowaniach z fragmentu 12 rozdz. VI³⁴, gdy chodzi o zaopatrzenie kościołów w szaty liturgiczne wszystkich kolorów i o zakaz przechowywania w świątyniach sprzętów świeckich;

²⁵ Por. Sawicki, jw. s. 330-333.

²⁶ Por. tamże s. 313.

²⁷ Por. tamże s. 315-319.

²⁸ Por. tamże s. 337-339.

²⁹ Por. tamże s. 319-320.

³⁰ Por. tamże s. 320-321.

³¹ Por. tamże s. 319-320.

³² Por. tamże s. 337-339.

³³ Por. tamże s. 334-337.

³⁴ Por. tamże s. 350-351.

j) art. (14) *De reformatione cleri et quibusdam abusibus tollendis* dostrzegamy krótki fragment w przedmiocie prezenty przez patronów do kościołów parafialnych, zaczerpnięty prawie dosłownie z art. (9) *De ordine sacro*³⁵ rozdz. IV. Przytacza się tu także — jako ostatni akapit — zdanie zawarte w końcowym fragmencie art. (10) *De matrimonio*³⁶ rozdz. IV, dotyczące zakazu błogosławienia kobiet „post partum”, jeśli dziecko pochodzi spoza małżeństwa.

Zasygnalizowane wyżej przejawy zależności fragmentów statutów włocławskich od statutów plockich Baranowskiego z 1593 r. wypada z kolei zilustrować zestawieniem przynajmniej niektórych ustępów obu tekstów, co pozwoli na dokładniejsze ich porównanie:

---

 statuty włocławskie

---

art. (3)

Veneficia, incantationes, fascinationes, praestigiae, auguria sortilegia, somniorum interpretationes, divinationes, futurorum praedictiones, chartulae, brevia, amuleta, characteres, vetulorum corporibus humanis et brutorum mederi intendentium superstitiones ac vanae Numinis Domini et Sanctorum invocationes, signique s. crucis abusus, necnon magicae artes quae fundamento salutis nostrae, fideique christianae repugnant, et ab Ecclesia prohibita sunt, ut e Dioecesi nostra exterminentur, frequentes hac de re in quavis ecclesia per Concionatores sermones habeantur, utque ab iis idolatricis superstitionibus mentes fidelium avocentur, diligenter ab omni Clero laboretur.

art. (7)

Idemque in praesenti Synodo, se nec spe, nec metu, nec prece, nec pretio, nec personarum respectu, sed proprio timore Dei, neminem indignum probaturos, nec idoneum et dignum reiecturos, munusque a se susceptum recte curaturos iurarunt, et quilibet eorum tactis manu dextra s. Evangelii scripturis iuravit.

---

 statuty plockie 1593 r.

---

fragment 4 rozdz. I

Veneficia, incantationes, fascinationes, praestigiae, auguria, sortilegia, somniorum interpretationes, divinationes et praedictiones futurorum item commonstrationes, quibus per pactiones cum daemonibus et per eorum significationem incerta pro certis affirmantur et imperitorum hominum mentes decipiuntur, hac in universum omnes magicae artes et idolatriae superstitiones, cum fundamento salutis nostrae fideique Christianae repugnent et ab Ecclesia prohibita sunt, et nos per dioecesim nostram prohibitas et ex fidelium societate exterminatas esse volumus, sub poenarum gravissimarum animadversione...

rozdz. II

Examinatores eorum qui ecclesiis parochialibus praeficiendi sunt iurare debent in synodo, se nec spe, nec metu, nec prece, nec pre mio, nec personarum respectu, sed praeposito timore Dei neminem indignum probaturos, nec idoneum et dignum reiecturos, munusque a se susceptum recte curaturos.

---

³⁵ Por. tamże s. 335-336.

³⁶ Por. tamże s. 338.

statuty włocławskie

statuty płockie 1593 r.

art. (10)

Decretum ss. Concilii Tridentini de reformatione matrimonii quod sancte, ac inviolabiliter observari praecipimus, quotannis Dominica prima post Pascha, quae in Albis dicitur, et die Epiphaniae Domini, aliasque etiam, quoties et quando commodius videbitur, per Parochos et Concionatores in omnibus ecclesiis publicetur, et populo explicetur. Maxime autem ipsi sacerdotes caveant, ne trinam denunciationem, quae diebus Dominicis, seu festis immediatae se sequentibus fieri debet omittant, ne intra gradus prohibitis, neve inter raptorem et raptam, etiamsi mutuus inter ipsos accedat consensus, nisi prius rapta pristinae libertati restituatur, ne item extra statuta Ecclesiae tempora, neque clandestine, nisi in praesentia duorum ad minus testium, matrimonii contractum celebrant; nec nisi in templo benedictionem sacerdotalem contrahentibus impertiant... Caveant denique omnes, in in administratione huius Sacramenti quovis modo ab institutis maiorum, ac sacris canonibus aberrent, sed potius in occurrentibus difficultatibus sacerdotes peritiores, utpote Archidiaconos, Vicariosve nostros consulant.

Matrimonium inire volentes, ut se ad id per peccatorum confessionem, et ss. Eucharistiae sumptionem saltem triduo ante matrimonii consummationem praeparent; et quando Deus ex matrimonio ipsos prolem

suscipere concesserit, ut eius curam non in corporali modo, verum etiam multo magis in spiritali educatione diligentem habeant, per Curatos moneantur.

Analogiczne zjawisko mniej lub więcej dosłownego przejmowania przez statuty włocławskie można stwierdzić następnie w odniesieniu do statutów płockich drugiego synodu Baranowskiego z 1603 r. I tak:

art. (10) rozdz. IV

Ne fidelium aliquis delinquat contra Tridentini Concilii decretum de reformatione matrimonii latum, praecipimus, ut hoc idem decretum bis quotannis dominica prima post Pascha, quae in Albis dicitur, ac die Epiphaniae Domini per parochos et concionatores in omnibus ecclesiis publicetur et populo explicetur. Maxime autem ipsi sacerdotes caveant, ne circa ministerium sacramenti matrimonii vel in trinae denunciationis omissione, vel intra gradus prohibitos copulatione, vel raptae cum raptore etiam mutuo concensu accedente, nisi prius rapta pristinae libertati restituatur, coniunctione, vel facilitate in hominibus alterius parochiae aut etiam vagis ad id admittendis

aut aliquo alio ab institutis maiorum sacrisque canonibus alieno modo animadversione dignum committant, sed potius in occurrentibus aliquibus difficultatibus aut dubiis casibus peritiores sacerdotes consulant. Admoneri debent ii, qui matrimonium inire volunt, quo ex eo sacramento uberiores gratiae fructum consequantur, ut se ad id per peccatorum confessionem et sanctissimae Eucharistiae

sumptionem, saltem triduo ante matrimonii consummationem praeparent.

Quando autem Deus ex matrimonio ipsos prolem suscipere concesserit, ut eius curam diligentem habeant, itaque educare studeant, ut eius salutis aeternae potioem rationem ducant, et ut ipsorum parentum solatio esse possint.

a) art. (14) *De reformatione cleri et quibusdam abusibus tollendis* zawiera w trzech czwartych niemal literalne przytoczenie fragmentu art. (1) *De his, quae ad reformationem cleri perinent*³⁷ synodu plockiego w przedmiocie zakazu opuszczania stanowisk przez wikariuszy;

b) art. (5) *De missarum et divinorum officiorum celebratione* przejmuję — w krótkim fragmencie — tekst z art. (2) *De divinis officiis*³⁸ na temat ministrantów.

A oto zestawienie tekstów w obydwu przypadkach:

statuty wrocławskie	statuty plockie 1603 r.
art. (14)	art. (1)
<p>Parochorum aliqui conqueruntur, quod sacerdotes ad titulos Vicariatuum et provisiones eorum ordinati, provisiones suas et Vicariatuum loca, absque iusta, legitimaque causa, sine scitu, et voluntate ipsorum et sine licentia nostra deserant, licentioseque contra sacros Canones vagentur, atque ad alias diffugiant ecclesias, seu Dioeceses; statuimus itaque, ne id amodo quisquam facere praesumat, sub poenis arbitrariis. Verum quoties aliquis Vicariorum locum Vicariatus sui ex rationabili causa deserere voluerit; id primum nobis, et Officio nostro Ordinario significare, et a nobis facultatem obtinere sit adstrictus. Eum vero qui contra fecerit, licebit parochi, cuius provisionem seu Vicariatuum deseruit, non tantum personali citatione, verum etiam per publicum edictum, cum assignatione termini competentis, ab aliquo Officialium nostrorum emanatum, ad valvas ecclesiae ab eo desertatae citare, et usque ad definitivam sententiam finalemque eius executionem, processum iuris formare contra absentem. Qui si a contumacia desistere, ac se Officio nostro praesentare, aut ad ecclesiam a se desertam redire non curaverit, offertur nobis in scriptis cum sigilli Iudicis excommunicationis contra ipsum lata sententia, ut explorato, ad quam Dioecesim confugerit, illic eum per Ordinarium loci puniri curemus. Ut autem clericis divagationis hu-</p>	<p>Frequenter contigerit, ut sacerdotes ad provisionem parochorum cum titulo vicariatus eorum ordinati, provisiones suas absque iusta legitimaque causa et sine scitu ac voluntate nostra deserant licentioseque contra sacros canones vagentur, atque ad alias diffugiant dioeceses. Id a modo ne quisquam facere praesumat, sub excommunicationis sententia aliisque poenis arbitrariis districte praecipimus.</p> <p>Qui contra facerit, licet ille per sonalis citationis intimationem fuga evitarit, aut personaliter citari non possit, liceat parochi, ad cuius provisionem ordinatus fuerat, vel cuius ecclesiam deseruit, etiam per publicum edictum, cum assignatione termini competentis, ab altero officialium nostrorum emanatum, modo illud ad valvas ecclesiae desertae fuerit affixum, desertorem huiusmodi citare, et usque ad sententiam definitivam finalemque eius executionem processum iuris formare contra absentem. Qui si desistere a contumacia ac se officio nostro praesentare aut ad ecclesiam desertam redire non curaverit, offertur nobis in scriptis cum sigillo iudicis excommunicationis in eum latae sententia, ut ab ordinario dioecesis, in qua se ille occulta-</p>

³⁷ Por. tamże s. 356-357.

³⁸ Por. tamże s. 358.

statuty włocławskie

iusmodi, et transfugii praeccludatur via, neminem ad titulum dictorum Vicariatuum in posterum ad sacrum Subdiaconatus Ordinem, nec eos qui iam cum eodem titulo Subdiaconi sunt, ad ultriores gradus admittemus, nisi qui prius in manibus nostris corporale praestiterit iuramentum, se non deserturum provisionem suam, priusquam a nobis eius rei in scriptis facultatem obtineat.

art. (5)

Ad ministerium altaris et porrigendas populo ad osculum pacis Sanctorum Reliquias nunquam agrestes rustici, aut moribus inculti, et vestitu horridi, prout hactenus fieri solebat, verum Clerici, aut in defectu eorum saltem pueri ministrantes, non barbaricam capitis tonsuram gestantes, nec calceati ferratis cothurnis, sed nigris, seu fuscis talaribus tunicis et superpelliceis induti adhibeantur.

statuty płockie 1603 r.

verit pro merito puniri procuremus. Ut autem clericis divagationis huiusmodi et tranfugii praeccludatur via, neminem ad titulum dictorum vicariatuum in posterum ad sacrum subdiaconatus ordinem, nec eos, qui iam cum eodem titulo subdiaconi sunt, ad ulteriores gradus admittemus, nisi qui prius in manibus nostris corporale praestiterit iuramentum, se non deserturum provisionem suam, priusquam a nobis eius rei in scriptis facultatem obtineat.

art. (2)

Indecens est atque ab ecclesiasticae disciplinae institutis alienum, ut eas minorum ordinum functiones in ecclesia laici homines obeant, quae a clericis solum, pro ordinum, in quibus constituti sunt, ratione praestari deberent; non ergo amplius ad missam adhibeantur pueri ministrantes brevioris aut laicali habitu splendide colore induti, nec barbaricam capitis tonsuram gestantes, aut calceati ferratis cothurnis, neque item adultiores rustici moribus inculti, vestitu horridi, sed in singulis ecclesiis pro earum facultatibus unus pluresve sustententur clerici, qui habitu decenti, talari veste, superpelliceoque induti in altaris et ecclesiae ministerio versentur ac in executione ordinum, quos susceperint, sese exercent.

Przedstawione wyżej dane pozwalają stwierdzić, iż redaktorzy statutów włocławskich korzystali w znacznej mierze z wzorców płockich opierając na nich wiele swoich artykułów. Największą liczbę przejęć można zaobserwować w statucie (10) *De sacramentorum administratione*, przy czym wzorcem był tutaj synod płocki z 1593 r. [głównie art. (10) *De matrimonio* rozdz. IV] oraz w statucie (14) *De reformatione cleri et quibusdam abusibus tollendis*, gdzie sięgnięto do art. (1) *De his, quae ad reformationem cleri pertinent* synodu płockiego z 1603 r. Na 15 artykułów statutów włocławskich aż w 10 stwierdza się korzystanie z tekstów płockich.

III. UWAGI KOŃCOWE

Dokładne zestawienie i porównanie tekstów synodu wrocławskiego oraz synodów plockich upoważnia do wniosku o zależności statutów wrocławskich z 1607 r. od statutów plockich z 1593 i 1603 r. Oceniając ową zależność trzeba stwierdzić, iż ani jednego artykułu nie przejęto bez jakichkolwiek zmian. Pewne fragmenty — jak to wykazano — przejęto ze zmianami stylistycznymi, nie zmieniając pierwowzoru co do istoty. W kilku przypadkach zmiany te są bardzo znikome. Wiele jednak innych zapożyczonych ustępów poddano przeróbkom merytorycznym poprzez zmiany, liczne dodatki i opuszczenia. W sumie tekst synodu wrocławskiego zaledwie w jednej czwartej swojej całości korzysta z tekstów plockich. Nie można zatem mówić o wpływie dominującym pierwowzoru na zbiór z 1607 r.

Czym wyjaśnić niezaprzeczalną zależność tekstów? Odpowiedź nie nastrocza tutaj większych trudności, gdy weźmie się pod uwagę dwie okoliczności. Najpierw należy przypomnieć, iż chodzi o jednego i tego samego prawodawcę synodalnego, który — jak zaznaczono — przeszedł w sierpniu 1607 r. z biskupstwa plockiego na biskupstwo wrocławskie. Wojciech Baranowski, przynaglony terminem zbliżającego się synodu prowincjonalnego (8 X 1607 r.), odbywając synod diecezjalny wkrótce po przeniesieniu się do Włocławka, nie zaznajomiony jeszcze wystarczająco z nowymi warunkami i potrzebami, sięgnął m.in. do własnego materiału ustawodawczego sprzed 14 i 4 lat. W wielu przypadkach posłużył się nim jako gotowym niejako wzorcem o znaczeniu uniwersalnym, niezależnie od lokalnych potrzeb wrocławskich. Właśnie wszystkie przejęte stąd fragmenty — jest to znamieniem bardzo charakterystycznym — dotyczą spraw ogólnych, z reguły znajdujących swoje dalsze źródło w dekretach soboru trydenckiego. Takie bowiem sprawy, jak: walka z zabobonami, treść przysięgi egzaminatorów, aprobata kaznodziejów, przedmiot kazań, miejsce chrztu, rodzice chrzestni, rozdzielanie olejów św., realizacja soborowego dekretu *Tametsi*, wymogi do święceń, zakaz przechowywania sprzętów świeckich w kościołach, prezenta na probostwa, piętnowanie opuszczania stanowisk przez wikariuszy, troska o obyczaje duchownych — nadawały się w tym okresie do zastosowania niemal wszędzie.

Znamienną okolicznością wyjaśniającą do końca posłużenie się przez biskupa wrocławskiego modelem plockim pozostaje poza tym fakt przejścia wraz z biskupem do Włocławka jego siostrzeńca Jana Wojciecha Grochowickiego³⁹, doktora obojga praw, dziekana, a następnie archidia-

³⁹ Jan Wojciech Grochowicki, siostrzeniec biskupa Wojciecha Baranowskiego, studiował w Rzymie, dokąd udał się wraz z Baranowskim w 1595 r. i skąd powrócił w 1600 r.; 29 VIII 1597 r. otrzymał kanonię plocką fundi Krajkowo; 27 VI 1602 r. został dziekanem w kapitule plockiej oraz prepozytem kolegiaty św. Michała

kona dobrzyńskiego w kapitule płockiej oraz prepozyta kapituły włocławskiej. Jemu to właśnie, zapewne głównemu redaktorowi statutów płockich z 1603 r., przypadła — najprawdopodobniej — podobna rola, gdy chodzi o statuty włocławskie. Doświadczony już wówczas prawnik i redaktor, krewny Baranowskiego i jego bliski współpracownik, przygotowując zapewne w pośpiechu projekt statutów włocławskich, sięgnął w wielu sprawach do własnych sformułowań, które — mutatis mutandis — posłużyły w nowych, nie znanych jeszcze wystarczająco okolicznościach jako praktyczna pomoc w wypełnieniu zleconego mu zadania.

DIPENDENZA DEGLI STATUTI SINODALI DI WŁOCŁAWEK DEL 1607
DAGLI STATUTI DI PŁOCK

S o m m a r i o

Nelle ricerche sulla legislazione dei sinodi diocesani si sottolinea il compito di indicare delle rispettive fonti nonchè dei modelli secondo le quali il legislatore diocesano appoggia la redazione degli statuti sinodali.

L'autore presenta i risultati dello suo studio comparativo sui testi del sinodo diocesano di Włocławek del 1607 e dei sinodi diocesani di Płock del 1593 e del 1603. I tre sinodi sono stati consacrati alla riforma tridentina nelle rispettive diocesi. L'analisi dei testi mette in luce la dipendenza dei vari testi degli statuti di Włocławek da quelli di Płock; il confronto indica tuttavia che i redattori degli statui sinodali di Włocławek hanno compiuto un lavoro neppure meccanico modificando — secondo i loro bisogni — molti frammenti del modello.

La spiegazione del fenomeno è stata legata con la circostanza della stessa persona del legislatore Adalberto Baranowski, prima vescovo di Płock, poi (dal 1607) vescovo di Włocławek. Convocando il sinodo di Włocławek subito dopo la possessione della nuova diocesi il legislatore si è servito — in una certa misura — del proprio materiale legislativo.

→
w Płocku; w 1605 r. zawiózł do Rzymu relację Baranowskiego o stanie diecezji płockiej; w 1607 r. prowadził spór z Gasparem Płockim o dziekanie, którą ten ostatni otrzymał z prowizji Stolicy Apostolskiej; po ustąpieniu w tym samym roku z dziekanii został archidiakonem dobrzyńskim; 13 VIII 1607 r. otrzymał prepozyturę w kapitule włocławskiej z prezentacji Zygmunta III Wazy; w 1616 r. zrezygnował z archidiakonii dobrzyńskiej zostając w tym samym roku opatem wągrowickim; zmarł ok. 1660 r. Zob. Archiwum Diecezjalne w Płocku. *Acta Capituli Plocensis*. T. IX k. 7v—8, 58v—59; 84v; *Acta Episcopalia*. T. 28 k. 100, 141, 248; *Acta Episcopalia*. T. 29 k. 231 i 464; Archiwum Diecezjalne we Włocławku. *Acta Episcoporum* 1607-1616 k. 4-5. Zob. także *Acta Capituli Vladislaviensis*. N. 220 k. 190 v oraz 193 v.